

MARTA BAŁAŻAK

Postawa wobec pracy współczesnego nauczyciela wyrazem jego stosunku do działań pedagogicznych w szkole

Modern teacher's attitude towards work as expression of his attitude towards pedagogic initiatives at school

Doktor, Uniwersytet Technologiczno Humanistyczny w Radomiu, Wydział Filologiczno Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki i Psychologii, Polska

Streszczenie

Artykuł dotyczy pobieżnego (z racji jego objętości) opisu stosunku współczesnego nauczyciela do pracy. Czynniki wspomagające dokonanie analizy jest opis postaw wobec pracy pedagogicznej, elementów wskazujących na gotowość do pracy, jego relacje do przemian współczesności oraz pożądane cechy współczesnego pedagoga.

Słowa kluczowe: współczesny nauczyciel, postawa wobec pracy, działania pedagogiczne w szkole, stosunek do pracy pedagogicznej.

Abstract

The article superficially describes modern teacher's attitude. Amongst the factor allowing to conduct an analysis are: description of attitudes towards pedagogic work and constituents indicating readiness for job, attitude towards modern transformations and desirable traits of modern teacher.

Key words: modern teacher, attitude towards work, pedagogic initiatives at school, attitude towards pedagogic work.

Wstęp

Praca współczesnego nauczyciela to nie tylko realizowanie postawionych mu formalnie obowiązków, a miernikiem jej jakości nie jest jedynie określanie jakości działania w zakresie ich spełniania. Skoro mówimy o pedagogu współczesnym, musimy pamiętać o aspekcie aktualności jego usytuowania w obecnym świecie. Dziś pożądane działania szkoły sprowadzają się do sprostania wymogom bardzo szybko zmieniającego się jej otoczenia.

Taka zaś szkoła potrzebuje sprawnego i dobrze przygotowanego do pracy nauczyciela, rozumiejącego jednocześnie współczesną mu rzeczywistość.

Postawy nauczyciela w pracy

Zadania szkoły wobec współczesnego ucznia sprowadzają się do dwóch istotnych obszarów – przyswojenia przez niego określonej wiedzy i umiejętności zawartych w odnośnych programach kształcenia oraz do przygotowania społecznego do dalszego funkcjonowania w świecie [Zimny 2006: 87].

Nie znaczy to, iż szkoła we wcześniejszych okresach jej aktywności opierała się na innych wytycznych. Jednak obecna szybkość przemian i ewolucja współczesnego świata wymagają wzmoczonych działań i dostosowania swej pracy do teraźniejszości. Widoczne to jest w ustalonych obecnie celach edukacyjnych, repertuarze przedmiotów szkolnych i ich zakresach tematycznych.

W działaniach i ich założeniach we współczesnej szkole nie został pominięty i nauczyciel. Jego osoba jest opisywana i charakteryzowana poprzez realizację stawianych mu obowiązków [Bałażak 2015a: 15–25] i poprzez wyznaczane mu cele ujmujące go jako dydaktyka, opiekuna i wychowawcę [Bałażak 2015b: 528–536].

Nauczyciel dydaktyk to osoba mająca skupiać się na nauczonym przedmiocie szkolnym. Opiera się przy tym na posiadanej przez siebie wiedzy w jego obszarze. Wiedza ta jest uzupełniana o treści metodyczne, ale i o płaszczyznę danych pedagogiczno-psychologicznych o uczniu. Uzupełnieniem staje się też wiedza o nauczaniu (w zakresie znajomości programów nauczania), wiedza o szkole (jej trybie pracy i sposobach działania w określonym otoczeniu).

Postawa wobec działania praktycznego pozwala ocenić go albo jako jednostronnie traktującego obowiązki dydaktyczne, co ukazuje jednostronność – a w tym przypadku ograniczenie – wskazującą na niską jakość pracy. Z drugiej strony zaś respektowanie przez niego zakresu podstaw pracy dydaktyka przedstawia go jako osobę pełną i świadomą nie tylko nałożonych na niego obowiązków, ale i znaczenia wykonywanego zawodu.

Nauczyciel opiekun to osoba skupiona na dbałości o ucznia w odniesieniu do troski o niego jako osobę fizyczną [Wolny 2007: 169–183], niekiedy istotę bezbronną, potrzebującą pomocy lub pokierowania w konkretnym działaniu, w niepewności organizacyjnej. Tu również możemy mówić o różnych postawach nauczyciela: od nadmiernego skupienia się na uczniu – co może i jest w pewnym zakresie wygodne, ale w pewnym sensie ubezwłasnowalnia go; po pozostawienie samemu sobie.

W przypadku **nauczyciela wychowawcy** mamy do czynienia z pedagogiem nie tylko zajmującym się sprawami wychowawczymi w powierzonej mu klasie. Wśród celów postawionych wychowawcy dzieci i młodzieży [Zimny 2006: 96] występują takie, które dotyczą stosowności postępowania i należytego zachowania w trakcie realizacji celów dydaktycznych. Tu nauczyciel przed podopiecznymi wykazuje się poprawną i należyłą postawą, a także daje przykład swoim zachowaniem oraz stosunkiem nie tylko do nauczanego przedmiotu lecz i do

samego nauczania. Ich realizacja dotyczy samego nauczyciela (jego konsekwentnych i stałych działań wobec pojawiających się zachowań w szkole) oraz uczniów, sankcjonowania ich zachowań zgodnych z przyjętymi wartościami kulturowymi oraz normami społecznymi, wdrażania do odpowiedzialności, do samodzielności, w tym edukacyjnej. Motywem takiego postępowania wychowawcy jest troska o dzieci i młodzież. Obrazem postawy nauczyciela w tym przypadku jest albo pełne zaangażowanie się w proces wychowania, albo obojętność (z różnych powodów) na wszelkie działania uczniów.

Gotowość nauczyciela do pracy

Podstawą funkcjonowania nauczyciela w szkole, pracy w zawodzie są posiadane przez niego kompetencje. Przygotowanie zawodowe nauczyciela do pracy obejmuje teoretyczne i praktyczne wyposażenie go w takie elementy, na które ma ona wpływ (poziom wiedzy i nabytych umiejętności), oraz niezależne od niego (wywodzące się z formalnych podstaw realizacji pracy pedagogicznej).

Na postawę nauczyciela składają się elementy związane z jego stosunkiem do realizacji obowiązków zawodowych odbierane przez pryzmat ich wykonywania [Bałażak 2015: 24–30]. Dobry nauczyciel posiada odpowiednie przygotowanie do pracy, które bywa nazwane jego kompetencjami zawodowymi.

Klasyfikacje kompetencji, podziały na ich typy, rodzaje i kategorie są różne. Posiadają jednak, niezależnie od dokonanych segregacji poprzez dowolny pryzmat sortowania, jeden wspólny atrybut – postawę wobec pracy znamionującą dobrego nauczyciela charakteryzującego się ich posiadaniem na wysokim poziomie. W swej pracy wykorzystuje on odpowiednio przemyślane, zaplanowane, opracowane i przygotowane działania. Obejmują one myślenie o efektach postępowania oraz o sposobach ich osiągania. W ich zakres wchodzi różne czynności: od motywacyjnych, poprzez naprowadzające, kreatywne, kontrolne, po inne, pochodzące ze stawianych w konkretnych sytuacjach celów:

- **Działania motywujące uczniów** w pracy nauczyciela charakteryzującego się postawą zaangażowania w czynności pedagogiczne widoczne są poprzez zainteresowanie działaniem i jego przedmiotem, skutkiem i efektem postępowania.

- **Działania kreatywne** dotyczą nie tylko postawy przejawianej podczas pracy czy postępowania. Tu pojawia się też i bogacenie własnego intelektu, warsztatu działań, gromadzenie zasobów wiedzy i umiejętności, doświadczeń. Nauczyciel traktujący odpowiedzialnie swoją pracę dydaktyka, wychowawcy opiekuna dba o budowanie własnego wnętrza przy jednoczesnym doskonaleniu się wychowanków – innymi słowy: o rozwój obu stron dialogu edukacyjnego.

- **Czynności informacyjne** polegają na dzieleniu się z uczniami informacjami dotyczącymi wiedzy przedmiotowej, często specjalistycznej, niezbędnej do obecnego działania, przydatnej też w przyszłości. Postawa nauczyciela przejawia się w tej mierze od pełnego zaangażowania się w przekaz wiedzy i kształ-

cenie umiejętności uczniów, po markowanie, udawanie pracy, liczenie na przyszłe zaangażowanie się uczniów w zdobycie potrzebnych treści w obliczu konieczności.

- **Czynności naprowadzające** odnoszą się do przemyślanego, mądrego i zrównoważonego kierowania działaniem ucznia, polegają na wskazywaniu mu alternatywnych dróg rozwiązywania problemów edukacyjnych.

- **Czynności kontrolne** to nie tylko samo zaklasyfikowanie posiadanej przez dziecko wiedzy lub umiejętności do wymiaru konkretnej oceny szkolnej. Wynik kontroli nauczyciel musi ukazać jako wyznacznik dalszego działania.

- Czynności sprowadzające się do **indywidualnego podejścia do obowiązków zawodowych**, opisów jego działania – od stylów w pracy pedagogicznej, po stosowane przez niego strategie postaw wobec realizacji obowiązków pedagogicznych, co pozwala na określenie procedury jego pracy, konkretnego sposobu i zakresu pracy pedagogicznej.

Wszystkie rodzaje i typy kompetencji za względu na ich wykorzystywanie i stosowanie można pogrupować w odniesieniu do stawianych im oczekiwań w pracy nauczyciela [Sałata 2009: 354]: **kompetencje bazowe** stanowią podstawy współpracy nauczyciela na gruncie szkoły pozwalające na porozumiewanie się nauczyciela z dziećmi, młodzieżą oraz współpracownikami. Kompetencje te opierają się na podstawach wiedzy komunikacyjnej oraz elementach psychologii pracy w szkole. **Kompetencje konieczne** to uzasadnienie bytności nauczyciela w szkole. Bez nich nie mógłby wypełniać zadań edukacyjnych. Trzecią kategorię stanowią **kompetencje pożądane**. Mogą one, ale nie zawsze muszą znajdować się w profilu zawodowym nauczyciela. Ich rolą jest wspomaganie go w pełnieniu zawodu. Posiadanie ich pozwala określić nauczyciela jako człowieka o szerokich horyzontach myślowych.

Występowanie kompetencji w działaniu pedagogicznym związane jest nie tylko ze ścisłym określeniem oczekiwań wobec przygotowania zawodowego nauczyciela i sposobu wypełniania czynności [Bałazak 2015a: 15–25]. Nauczyciel w myśl reprezentowanej przez siebie postawy i zgodnie z własnym stosunkiem do pracy przedstawia sobą rozmiar posiadanych kompetencji.

Nauczyciel wobec przemian cywilizacyjnych współczesności

Współczesność stawia przed nauczycielem szczególne zadania. Jego praca nie opiera się na tradycyjnym modelu instytucji z pedagogiem jako centralną postacią edukacji, alfą i omegą wiedzy, od której uczeń jest całkowicie zależny, a jednocześnie ubezwłasnowolniony w procesie nauki.

Nowe spojrzenie na nauczyciela w odniesieniu do oczekiwań i wymogów rzeczywistości poszerza jego profil kompetencji, zmienia jego relacje z uczniami, opiera na szeroko rozumianych wyzwaniach etycznych, odkrywa nowe sposoby pracy w oparciu o najnowszy dorobek techniki [Furmanek 2011: 43], na-

kłada na niego konieczność wysokiego poziomu orientowania się w dziedzinie i obszarze edukacji [Malinowska, Jabłońska 2010: 63].

Nauczyciel jest wspomagany nowymi środkami dydaktycznymi, co nakłada na niego konieczność właściwego przygotowania do nauczania z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych [Baron-Polańczyk 2006: 244]. Wiąże się to z wprowadzeniem jako warunku uzyskania awansu zawodowego opanowania sprawności informatycznych oraz w przypadku studiów podyplomowych wprowadzenia do ich programów modułu przygotowującego do pracy z technologią informacyjną. Studia pedagogiczne natomiast muszą obejmować podstawowe przygotowanie w zakresie wykorzystania technologii informacyjnych w nauczaniu.

Szczególną rolę w pracy nauczyciela pełni technologia informacyjna. Z jednej strony traktowana jest jako źródło pomocy i informacji [Gogołek 2011: 229–230], z drugiej ujmowana jest jako narzędzie wspomagające proces edukacyjny dzięki jej metazastosowaniu.

Rola i ranga informacji w życiu i funkcjonowaniu (w tym w szkole) współczesnego człowieka wynika także z faktu, iż obecne społeczeństwo jest społeczeństwem informacyjnym zajmującym się wytwarzaniem informacji, ich przetwarzaniem, przechowywaniem, przekazywaniem, pobieraniem i wykorzystywaniem w różnych celach, m.in. edukacyjnych [Piątek 2010: 79].

Trudno więc, aby informatyka i wykorzystywanie informacji ominęły szkołę. Wpływają one na zmianę postrzegania nauczyciela – staje się on nie tyle znawcą i przekazującym wiedzę, ile instruktorem wykorzystania nowych środków w edukacji [Barski 2006: 40–41]. Stwarza to w jego przypadku konieczność dodatkowej roli w zakresie selekcjonowania informacji [Sareło 2002: 35].

W związku z następującymi przemianami otoczenia szkoły wymuszającymi z kolei zmiany w jej obrębie i w samej edukacji przed nauczycielem staje konieczność dotrzymania im kroku. Przejawia się to jako przymus takiego kształcenia i doskonalenia uczniów w wybranym zawodzie, jakie pozwolą na dotrzymanie kroku nowoczesności [Juszczak 2009: 115–117].

Praca nauczyciela opiera się na programie nauczania, jednak może on sam być jego twórcą, autorem. Przygotowanie programu autorskiego pozwala mu na dogłębne poznanie nauczanych przewidzianych dla danej klasy treści oraz takie ich uszeregowanie i nadanie im kolejności, jakie uważa za najbardziej efektywne. Konieczność realizacji podstaw programowych ogranicza podejmowanie z jego strony eksperymentowania na rzecz realności potrzebnych działań w odniesieniu do aktualności idei kształcenia.

Działania wspomagające nauczyciela na gruncie szkolnym opierają się na wykorzystywanych przez szkoły programach: oceniania, wychowawczym, profilaktycznym.

Cechy współczesnego nauczyciela

Ocena pracy nauczyciela może być dokonana nie tylko na zasadzie bezpośredniej obserwacji jego działalności praktycznej w szkole, ale i na podstawie samoprzygotowania zawodowego. Jeżeli przedmiotem rozważań jest osoba od pewnego czasu czynna zawodowo – na podstawie podejmowanego przez nią **doskonalenia zawodowego**. Wskazuje to na jedną z cech współczesnego pedagoga – na podnoszenie jakości i poziomu własnej wiedzy, umiejętności i sprawności zawodowej.

Sposób pracy nauczyciela obecnie obejmuje stosowane przez niego style pracy z uczniami [Kawecki 2003: 153–154]. Nie polega to tylko na większej obecnie świadomości z jego strony i występujących regulacjach zachowań w szkole, ale na umiejętnej budowie relacji między podmiotami w edukacji.

Postępowanie nauczyciela (zarówno na lekcji, jak i poza nią) określa go jako: kierującego pracą, organizującego ją, jako terapeutę, niekiedy powiernika w pracy szkolnej, osobę wprowadzającą w dyscyplinę pracy.

Do podjęcia tego typu działań niezbędna jest posiadana przez niego **dojrzałość moralna** (będąca zdolnością do konsekwentnego stosowania zasad moralnych), **życzliwość** (jako wyraz nastawienia na dzieci i młodzież) oraz **chęć** określonego postępowania w pracy pedagogicznej [Kozłowska 2003: 72].

W pracy nauczyciela istotną rolę odgrywają reprezentowane przez niego **kultura organizacyjna i kultura pracy**.

Kultura organizacyjna posiada spore związki z wykonywanym zawodem w odniesieniu do realizacji założonych przez niego czynności: **wiedza** jako niezbędny czynnik przy wykonywaniu pracy, **wrażliwość** na efekty swojego postępowania, **chęć** działania i dokonywania usprawnień oraz ich **wdrażanie** w praktyce. Prezentuje to mobilny, a przez to pożądaný obraz zachowań [Bałażak 2005: 172].

Kultura pracy pozwala na przyjęcie pozytywnej postawy wobec pracy, a jednocześnie jest reakcją pracownika na pracę już wykonywaną.

Komponenty kultury pracy (wiedza operatywna o pracy, umiejętności intelektualne i manualne oraz postawa wobec zawodu) zakładają spełnianie przez pracownika oczekiwanych zachowań w zawodzie [Wołk 2009: 39–41]. Szczególną rolę odgrywa tu przyjęta wobec pracy postawa będąca wyrazem indywidualnego stosunku do obowiązków zawodowych.

Cechą charakteryzującą nauczyciela są **motywy wykonywania przez niego obowiązków pracy**. Podstawą działalności zawodowej jest jej wykonywanie za godziwą płacę. Nie może to być jednak jednakowym miernikiem dla wszystkich pracowników, gdyż nie byłoby wówczas zróżnicowania ocen różnych prac. Podstawą jest **indywidualne podejście** zainteresowanego **do zawodu** wyrażające się odmiennym rozumieniem odpowiedzialności.

W pracy nauczyciela **odpowiedzialność** dotyczy wielu aspektów jego funkcjonowania w szkole: uczniów, nauczanego przedmiotu, jego treści zawartych

w programie nauczania, samego nauczyciela jako osoby posiadającej różne rodzaje wiedzy i umiejętności, realizującego pracę pedagogiczną, postaci rozwijającej się oraz materialnego podłoża jego działalności edukacyjnej.

Podsumowanie

Postawa nauczyciela wobec pracy jest wyrazem jego stosunku do pełnionych obowiązków zawodowych. Jednak obok spełniania oczekiwań co do poprawnego realizowania zadań wyznaczonych przez wybrany zawód, wskazanych przez różne podmioty i czynniki kierujące jego działaniami on sam jest osobą decydującą się na ostateczny obraz własnego postępowania.

Praca współczesnego nauczyciela podlega ocenie w odniesieniu do aktualnych zagadnień cywilizacyjnych. Trudno mówić jednak o stosunku do pracy jedynie w odniesieniu do samego fizycznego spełniania czynności, bez angażowania się w ich realizację, bez odniesienia do oczekiwań współczesności, w oderwaniu od aktualnych postulatów społecznych wobec pracy szkoły.

Każde czasy wysuwają pod adresem nauczyciela charakterystyczne dla nich postulaty. Niezależnie jednak od analizowanego okresu, omawianego czasu postawa nauczyciela wobec obowiązków zawodowych jest wyrazem jego stosunku do pracy pedagogicznej a jednocześnie miernikiem jakości i przydatności zawodowej.

Literatura

- Bałażak M. (2005), *Etyczny wymiar kultury organizacyjnej nauczyciela informatyki. Zarys problematyki* [w:] W. Furmanek, A. Piecuch, W. Walat (red.), *Technika – informatyka – edukacja. Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji informatycznej*, Rzeszów.
- Bałażak M. (2015a), *Stosunek nauczyciela do pracy na tle posiadanych przez niego kompetencji zawodowych* [w:] N. Starik, T. Węglarz (red.), *Edukacja XXI wieku. Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenia połowy XXI wieku*, Poznań.
- Bałażak M. (2015b), *Wiedza nauczyciela jako jeden z mierników jakości jego pracy* [w:] E. Sałata, M. Marek, J. Bojanowicz (red.), *Edukacja wczoraj – dziś – jutro. Edukacja w dialogu i budowaniu lepszej przyszłości*, Radom.
- Bałażak M. (2015c), *Wybrane elementy pracy nauczyciela pozwalające ocenić jego postawę zawodową*, „Edukacja – Technika – Informatyka” nr 2(12).
- Baron-Polańczyk E. (2006), *Wymagania stawiane nauczycielom a projektowanie i wykorzystywanie multimedialnych materiałów dydaktycznych* [w:] E. Perzycka (red.), *Nauczyciel jutra*, Toruń.
- Barski T. (2006), *Technologie informacyjno – komunikacyjne w edukacji*, Opole.
- Furmanek W. (2011), *Paradygmaty nauki i techniki współczesnej* [w:] A. Jastriebow, M. Raczyńska (red.), *Informatyka w dobie XXI wiek*, Radom 2011.
- Gogołek W. (2011), *Rafinacja informacji sieciowej* [w:] A. Jastriebow, M. Raczyńska (red.), *Informatyka w dobie XXI wieku*, Radom.
- Juszczak K. (2009), *Doskonalenie zawodowe nauczycieli w obecnej rzeczywistości* [w:] E. Murawska (red.), *Między bezradnością a nadzieją*, Toruń.

- Kawecki I. (2003), *Wprowadzenie do wiedzy o szkole i nauczaniu*, Kraków.
- Kozłowska I. (2003), *Wychowanie do odpowiedzialności* [w:] J. Minkiewicz-Najtkowska (red.), *Kompetencje wychowawcze nauczycieli. Wybrane zagadnienia*, Poznań.
- Piątek T. (2010), *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Rzeszów.
- Salata E. (2009), *Kreatywny nauczyciel* [w:] N.G. Nyczkało i in. (red.), *Filozofia mistrzostwa pedagogicznego*, Siemianowice Śląskie.
- Wolny B. (2007), *Edukacja zdrowotna w zreformowanej szkole – rola i zadania nauczyciela* [w:] B. Kałdon (red.), *Profilaktyka, resocjalizacja, rewalidacja – pomoc w rodzinie*, Stalowa Wola.
- Wołk Z. (2009), *Kultura pracy. Etyka i kariera zawodowa*, Radom.
- Zimny T. (2006), *O zadaniach nauczyciela jutra: w edukacji szkolnej* [w:] E. Perzycka (red.), *Nauczyciel jutra*, Toruń.